

EURÓPAI FÜZETEK

KÜLÖNSZÁM

GKI Gazdaságkutató Rt.

Kopint-Datorg Rt.

Tárki Társadalomkutatási Intézet Rt.

Az EU-csatlakozás középtávú gazdasági és társadalmi hatásai Magyarországra

---

A Miniszterelnöki Hivatal Kormányzati
Stratégiai Elemző Központ és a
Külügyminisztérium közös kiadványa

Európai Füzetek

A Miniszterelnöki Hivatal Kormányzati Stratégiai Elemző Központ és a Külügyminisztérium közös kiadványa.

Felelős kiadó: Szeredi Péter

A szerkesztőbizottság elnöke: Palánkai Tibor

A szerkesztőbizottság tagjai: Bagó Eszter, Balázs Péter, Balogh András, Barabás Miklós, Bod Péter Ákos, Erdei Tamás, Hefter József, Horváth Gyula, Hörcsik Richárd, Inotai András, Kádár Béla, Kassai Róbert, Kazatsay Zoltán, Levendel Ádám, Lőrincz Lajos, Nyers Rezső, Orbán István, Somogyvári István, Szekeres Imre, Szent-iványi István, Török Ádám, Vajda László, Vargha Ágnes

Főszerkesztő: Forgács Imre

Szerkesztő: Bulyovszky Csilla

Szerkesztőségi titkár: Horváthné Stramszky Márta

A szerkesztőség címe: MEH Európai Integrációs Iroda, 1055 Budapest, Kossuth tér 4.

Telefon: 441-3380

Fax: 441-3394

Kézirat lezárva: 2003. február 28.

Grafikai terv: Szutor Zsolt

Nyomás és előkészítés: Visit Nyomda & Stúdió

ISSN: 1589-4509

Budapest, 2003.

I. Bevezető

Az Európai Unióhoz való csatlakozás középtávú társadalmi-gazdasági hatásainak vizsgálatakor *két lényegesen különböző változatot hasonlítottunk össze*: egyrészt azt, hogy Magyarország 2004. május 1-jén kilenc másik országgal együtt *belép az Európai Unióba*, másrészt azt, hogy kilenc ország 2004. május 1-jén EU-tag lesz, *Magyarország viszont nem*. Ilyen értelemben a *belépés és a kimaradás különbségeit* térképeztük fel. A vizsgálatokat egyrészt kvalitatív eszközökkel, másrészt modellszámításokkal végeztük.

Az uniós csatlakozás *kvalitatív* értékelésénél figyelembe vettük, hogy a *belépés egy 13 éve tartó folyamat lezárultát* (és persze egy új tagsági viszony kezdetét) jelenti. Magyarország ebben a folyamatban mindig törekedett arra, hogy az előnyös hatások minél korábban jelentkezzenek. Így a vámok eltörléséből, a piacok megnyitásából, a befektetések megnövekedéséből, továbbá a piacgazdaság intézményeinek kiépítéséből eredő pozitív hatások a magyar gazdaságban és társadalomban *már sok-sok éve érzékelhetők*. Ezért a csatlakozási folyamat lezárulásának közvetlen *pozitív hatásai* 2004–2006 között *viszonylag mérsékeltek*. Ugyanakkor egy esetleges kimaradás törést, nagy bizalomvesztést és instabilitást okozna, megkérdőjelezné az elmúlt 13 év politikai és

gazdasági erőfeszítéseit, történelmi léptékű céltévesztést és orientációs zavarokat hozhatna magával.

A csatlakozás a magyarországi politikai és intézményi szerkezetet az uniós politikai és közösségi intézményekhez való illeszkedésre kényszeríti. A belépés a hazai közsféra és a politikai élet szakszerűbbé válását, civilizálódását hozza magával. A kimaradás – ha csak átmeneti lenne – önmagában nem gátolná meg ezt a folyamatot, de az uniós intézményi kényszerek hiánya továbbra is teret adna a tisztázatlanságoknak.

Mind az „igen”, mind a „nem” döntés esetén egyaránt marad mozgástere a gazdasági-társadalmi jólétet szem előtt tartó nemzeti kormánypolitikának. Az „igen” megadja az esélyt az uniós átlaghoz való dinamikus felzárkózásra, de ez (mint azt az unióhoz csatlakozók „középgenerációja” – Írország, Portugália, Spanyolország, Görögország – eltérő példáján láthatjuk) nem szükségszerűen következik be. *A sikeres csatlakozás döntő mértékben függ a hazai intézmények professzionalizmusától.*

A csatlakozással szűkülni fog viszont a kormányzat mozgástere abban, hogy sajátos politikai eszközeivel beavatkozzon a gazdaság működésébe. Ez pozitív hozadékkal járhat. Az EU számos gazdaságpolitikai

területen kitűzi a célt, amely felé az országnak haladnia kell. Ilyen például a maastrichti kritériumrendszer. Az ehhez való közelítés, majd csatlakozás jótékonyan tompítani fogja a „politikai” üzleti ciklusokat, fegyelmező erőként hat a kormányzati költsékezési szándékkal szemben.

Míg csatlakozási döntés esetén a kormányzat feladatait nagymértékben a kiaknázzható előnyök maximalizálása képezi, a „nem” döntés után a kormányzat a sorozatos negatív hatások, a lecsúszás kivédésével lenne elfoglalva. *A kimaradási döntés* a bizalomvesztés, a közhangulat megváltozása és a működőtőke beáramlásának lelassulása miatt akkor is *súlyosan romboló hatású lenne*, ha feltételezzük, hogy a következő körben (ha lesz ilyen) Magyarország előtt nem zárulnak be a kapuk.

Az uniós csatlakozás még szerkezeti átalakításokkal jár a magyar gazdaságban és társadalomban. Ezeknek a mechanizmusai, nyertesei és vesztesei nagyon hasonlatosak lesznek ahhoz, amit a rendszerváltás során tapasztalhattunk. A gazdaságra és a társadalomra gyakorolt hatások mértéke azonban közel sem lesz akkora, mint az elmúlt évtizedben. A pozitív döntés folyamányaként az EU-támogatások és az azokhoz kapcsolódó hazai források javítani fogják az elmaradottabb régiók jövedelmi pozícióját, hozzájárulnak az infrastruktúra fejlődéséhez, ezáltal

a gazdasági tevékenység felpörgéséhez, továbbá elősegítik a humán (országos és regionális) infrastruktúra fejlődését, növelik a gazdasági versenyképességet és támogatják az agrárgazdaságot. Mindezek nemcsak *megkönnyítik az ország fokozatos felzárkózását* a fejlett világhoz, de ezek segítségével *a vesztesek is sokkal jobban megvédhetők*, mint a kilencvenes évek első felében.

A csatlakozás és a kimaradás más-más Magyarországot eredményez az évtized végére. Kimaradáskor nem remélhető jelentékeny javulás az életkörülményekben, az infrastrukturális szolgáltatások színvonalában, a környezet védelmében, a termelésben felhasznált technológiákban és a nemzetközi versenyképességben. A várakozások romlása és az ebből fakadó – szélsőséges esetben akár pánikszerű – reakciók (például a pénzpiacokon, a befektetők elmaradásával vagy elmenekülésével) igen súlyos társadalmi-gazdasági válságot is kiválthatnak. Ha a csatlakozást egy ilyen, katasztrófaszerű kimaradási változattal vetnénk össze, az nyilvánvalóan rendkívüli módon felnagyítaná a belépés előnyét. Ezért a továbbiakban kimaradási változatként nem ezt, hanem egy olyan, viszonylag pozitív gazdasági-társadalmi scénáriót veszünk figyelembe, amely a nem túl távoli jövőben (példaként 2007-ben) lehetővé teszi az uniós csatlakozást, és ebben bízva nem tételezi fel a várakozások

szélsőségesen erőteljes romlását. Ehhez a viszonylag pozitív (elviselhető) kimaradási változathoz viszonyítjuk a belépés hatását.

Mindezekből kiindulva *modellszámításokat* végeztünk 2003–2006-ra, az EU-csatlakozás, illetve a kimaradás makrogazdasági hatásainak felmérésére. Ezek a számítások a következő feltételezésekből indultak ki:

- ágazonként megbecsültük a csatlakozás, illetve a kimaradás hatását a *kivételre*;
- feltételeztük, hogy csatlakozás után a forint évente, reálértéken számítva átlagosan 2 százalékkal felértékelődik az euróhoz képest, kimaradás esetén viszont 2003 közepén mintegy 11 százalékkal (a sávközépig) nominálisan leértékelődik, s utána 2006-ig enyhén (reálértéken számolva hozzávetőleg évi 1 százalékkal) felértékelődik;
- az *infláció* – elsősorban az árfolyam alakulása következtében – a csatlakozás nyomán lényegesen alacsonyabb, mint kimaradás esetén;
- ennek következtében a *reálbérek* növekedése a csatlakozással dinamikusabb, mint ellenkező esetben;
- végül ágazonként megbecsültük a *beruházások* várható alakulását.

A modellszámítások eredményeként az adódott, hogy a belépéssel 2003–2006 között a GDP évente átlagosan 0,8 százalékkal *gyorsabban emelkedik*, mint ha Magyarország az

unió kívül marad. Ezen belül 2003-ban az eltérés kisebb, de belépés esetén 2004-től a növekedés üteme minden évben eléri (kedvező világgazdasági körülmények esetén meghaladja) a 4 százalékot, ellenkező esetben egyetlen évben sem lépi túl a 3,3 százalékot.

A gyorsabb gazdasági fejlődés lehetővé teszi *mind a lakossági fogyasztás, mind a beruházások dinamikusabb emelkedését*. A lakosság fogyasztása évente mintegy 0,7 százalékponttal gyorsabban, átlagosan évente 3,9 százalékkal nő akkor, ha hazánk az EU tagja lesz, míg ha nem, akkor ez a dinamika alig haladja meg a 3 százalékot. A beruházások évente átlagosan több mint 9 százalékkal emelkedhetnek az „igen” döntés következtében (többek között a közösségi források hatására), míg a nemleges döntés csak 4–5 százalékos bővülést tenne lehetővé (a különbség évi 5 százalékpont, átlagosan évi 200 milliárd forinttal több beruházás).

A *gazdasági egyensúlyt* az uniós csatlakozás *főleg közvetetten*, a várakozások és a megítélés javulásán, a stabilitás erősítésén keresztül befolyásolja. Az államháztartás deficitje ugyan önmagában hozzávetőleg a GDP 0,5 százalékaival romlana (annak következtében, hogy egyes agrártámogatások elkerülnek a költségvetést, és közvetlenül jutnak a gazdálkodó szervezetekhez, miközben a csatlakozás terheket ró a költségvetésre), de ezt a gyorsabb gazdasági bővülésből adódó

forrásnövekedés jórészt ellensúlyozza. A kül-gazdasági (külkereskedelmi és fizetési) egyensúly terén pedig a csatlakozás a nagyfokú stabilitást adó piacoz és intézményrendszerhez lehetővé teszi a – kimaradás esetén keletkezőnél valamivel nagyobb – deficit lényegesen kedvezőbb finanszírozását, részben az EU-támogatások és a többlet működőtőke-beáramlás segítségével, részben a pénz- és tőkepiacon keresztül. A kimaradással járó pénz- és tőkekivonás (mértékétől függően) akár látványos romlást is okozhat mind az államháztartási, mind a fizetési mérlegben.

Egy külföldi modellszámítás szerint a nem vámjellegű piaci-gazdasági korlátok lebontása, ezzel összefüggésben az egységes belső piacba való beépülés 2004 és 2020 között az alapváltozathoz képest Magyarországon éves átlagban 0,5 százalékponttal gyorsítja a GDP, 0,8 százalékponttal a fogyasztás növekedési ütemét, és 0,4 százalékponttal javítja a cserearányokat. (Lejour, Arja – Mooij, Ruuid de – Nahuis, Richard: *Enlarging the internal market: implications for countries and industries. CPB Report, 2001/3, 30–31. oldal*)

II. Uniós többletforrások és kötelezettségvállalások

A Közösségben közös alapokból támogatják az unió átlagánál kevésbé fejlett országokat, ezzel segítik felzárkózásukat. A kötelezettségvállalási előirányzat az adott évben vállalt, jogi erővel bíró kiadási előirányzatokat tartalmazza. A kifizetési előirányzat a korábbi évek és az adott év kötelezettségvállalásából eredő tényleges kifizetésekre vonatkozik. Az utólagos elszámolás elve miatt egyes kötelezettségvállalásokat csak később egyenlítenek ki a közösségi költségvetésből.

Emiatt lehet kisebb a kifizetési előirányzat a kötelezettségvállalási előirányzathoz képest.

Az unió 5,1 milliárd euró (1999. évi áron és árfolyamon számolva mintegy 1400 milliárd forint) összegben vállalt kötelezettséget a Magyarországnak nyújtandó támogatásra 2004 és 2006 között. Az EU kifizetési előirányzata ennél kisebb, 3,6 milliárd euró. Ezek nagyságrendjét érzékelteti, hogy a 2003. évi magyar központi költségvetés kiadási főösszege 5310 milliárd forint.

A közösségi költségvetésben Magyarország számára elkülönített támogatások, 2004–2006 (millió euró, 1999. évi áron)

Kötelezettségvállalási előirányzatok	2004	2005	2006	2004–2006 összesen
1. Mezőgazdaság	228	596	659	1483
2. Strukturális és kohéziós politika	788	900	1159	2847
3. Belső politikák	191	186	183	559
Részösszeg	1207	1681	2001	4889
4. Költségvetési kompenzáció	155	28	28	211
Összes kötelezettségvállalási előirányzat	1362	1709	2029	5100
Kifizetési előirányzatok				
1. Mezőgazdasági támogatások	125	544	653	1322
2. Strukturális és kohéziós politika	209	438	524	1171
3. Belső politikák	100	133	158	392
Részösszeg	434	1115	1335	2884
4. Előcsatlakozási támogatások	235	199	124	558
5. Költségvetési kompenzáció	155	28	28	211
Összes kifizetési előirányzat	824	1342	1487	3653

Forrás: Külügyminisztérium

A közösségi költségvetésbe az új tagállamoknak a 2004-es kötelezettségeik arányos részét, vagyis – a 2004. május 1-jei belépésnek megfelelően – azok kétharmadát kell

csak befizetniük. Magyarországnak 2004-ben összesen 553 millió, 2005-ben 845 millió, míg 2006-ban 865 millió eurót kell az EU-költségvetésbe befizetnie.

Magyarország hozzájárulása a közösségi költségvetéshez, 2004–2006 (millió euró, 1999. évi áron)

Magyarország befizetései	2004	2005	2006	2004–2006 összesen
1. Tradicionális saját források	97	150	150	397
2. Áfa-alapú befizetés	107	167	173	447
3. GNI-alapú befizetés	349	528	542	1419
Összes befizetési kötelezettség	553	845	865	2263

Forrás: Külügyminisztérium

A be- és a kifizetések egyenlegeként 2004 és 2006 között Magyarország a közösségi költségvetésből garantáltan nettó érték-

ben *1,4 milliárd euró forráshoz jut*. Ez mai árfolyamon megközelítőleg 330 milliárd forint.

A Magyarország által kapott támogatások és befizetések egyenlege, 2004–2006 (millió euró)

	2004	2005	2006	2004–2006 összesen
EU összes kifizetési előirányzat	824	1342	1487	3653
Magyarország összes befizetési kötelezettsége	553	845	865	2263
A Magyarország által kapott támogatások és a befizetések egyenlege	271	497	622	1390

Forrás: Külügyminisztérium

A kapott támogatásokon belül külön célszerű vizsgálni a *fejlesztési célú forrásokat*. Az EU 2004 és 2006 között összesen 2,8 milliárd euró közösségi támogatásra vállalt kötelezettséget a Strukturális Alapokból és a Kohéziós Alapból. Ezek a források beruházásra használhatók, s a 2004 és 2006 között várható magyar GDP évi átlagban

hozzávetőleg 1,2 százalékát adják. Ezekhez a kötelezettségvállalásokhoz jelentékeny hazai források is kapcsolódnak majd, így az EU-támogatások 1500–1600 milliárd forint értékű fejlesztés megvalósításában játszanak szerepet. *Ez a csatlakozás utáni években a gazdasági növekedést számottevően gyorsítja.*

III. Hatás a beruházásra és a termelésre

1. A működőtőke be- és kiáramlása

A külföldi működőtőke beáramlására az EU-csatlakozás *a növekvő bizalom révén kedvezően hat*. A nagy európai és tengerentúli befektetők mellett a közeli uniós országok egyre több kis- és középvállalata számára is vonzóvá válik az új uniós tagállam gazdasága. Mérséklően hat viszont több – a csatlakozással összefüggő – versenyképességet rontó tényező, így a vámszabadterületek megszüntetése, a befektetési kedvezmények átalakítása. Erősödik a működőtőke kiáramlása Magyarországról, egyrészt egyes új, a magyarnál alacsonyabb bérköltségű tagországok (például Szlovákia, Balti-államok) felé, másrészt az ugyancsak olcsó, privatizációs folyamatukban előrehaladó kelet-európai országok (például Oroszország, Románia, Szerbia, Horvátország, Ukrajna) irányában. Összességében 2003–2006 között évente 1,5–2 milliárd euró nettó (1,8–2,5 milliárd bruttó) működőtőke-befektetés várható.

A működőtőke-beáramlás egy része *a privatizációhoz kapcsolódik*. Csatlakozás esetén a magánosításra szánt cégeket, részvényeket többre értékeli a piac, mint ha kimaradnának az unióból. A csatlakozás után növekvő tőkebeáramlás várható *a gépjármű-*

iparba, a logisztikába, az élelmiszeriparba, az építő- és építőanyag-iparba, az ingatlanügyletekbe, s tulajdonosi átrendeződés várható a vegyiparban.

Ha az unión kívül maradunk, *a beáramlás mértéke megközelítőleg a felére csökkenne*, évenként legalább 0,5–1 milliárd euróval lenne alacsonyabb, mivel a működőtőke számára vonzóbb lenne a régió más új EU-tagállamaiban való befektetés, sőt nálunk tőke-kivonás is bekövetkezhet. A várakozások romlása miatt a már ittlévő külföldi cégek befektetése, profitfelhalmozása mérséklődne, emellett lényeges új tőkebejövételre sem lehetne számítani.

2. Ipar és építőipar

Az EU-tagság segíti a világgazdasági lehetőségek kihasználását, a kimaradás viszont tartósan rontja azt. A csatlakozás hatására megvalósuló gyorsulás sem hozza vissza a kilencvenes évek végén tapasztalt dinamikát, de körülbelül évi 1 százalékpontos többletet eredményezhet *az ipari termelés* bővülésében. Kimaradás esetén csak annyi működőtőke áramlana az iparba, amennyi fedezné a kivonások mértékét, így az ipari kapacitások bővülése a vállalatok saját felhalmozási forrásaiból valósulna meg. Ez mintegy 500

milliárd forinttal kevesebb, gyakorlatilag stagnáló beruházást jelentene.

Az ipari növekedés húzóereje továbbra is a kivétel marad. A csatlakozás a kedvezőbb piaci lehetőségek és a javuló kapacitások miatt 9–10 százalék közötti ipari exportbővülést eredményezhet. Rövid távon a csatlakozásból való kimaradás által előidézett forintleértékelődés kedvező lökést adhatna az exportnak. Ez azonban az új, korszerű kapacitások idetelepülése híján perspektívátlan – a fejletlenebb országokra jellemző – termelési struktúra konzerválásához vezetne. Ezt felerősítheti, ha az EU-ból való kimaradás hatására a külföldi tőke egy része kivonul az országból. Végül is a kimaradás középtávon átlagosan *évi 3 százalékkal lassabb exportbővüléssel járna.*

A csatlakozás után egyes szakágazatokban gondot okozhat, hogy az EU kedvezményes importot lehetővé tevő szabályai olyan fejlődő országokra is vonatkoznak, amelyek nem gyengébbek a magyarnál. Így a távolkeleti gépipari, elektronikai, illetve ruházati cikkek a mainál alacsonyabb vámtarifá mellett érkehetnek az országba, termelőket szorítva ki a belföldi piacról.

Az uniós csatlakozás *egyik fő nyertese az építő- és építőanyag-ipar.* A belépéssel a 2003 és 2006 közötti időszakban az építőipari kibocsátás évi 3–4 százalékkal, a foglalkoztatás 1 százalékkal lesz magasabb,

mint ellenkező esetben. A csatlakozás után beáramló fejlesztési források nyilvánvalóan számottevően bővítik az építés iránti keresletet. Az infrastrukturális és a vállalkozói szféra, a lakosság építési kereslete egyaránt bővül. E kedvező lehetőségek hatására az ágazatba valószínűleg további külföldi tőke áramlik be.

Az építési konjunktúra csatlakozás esetén kedvező hatással lesz a *vas- és acéliparra* is, mivel az építőipar rengeteg acélszerkezetet használ. A nemleges döntés következtében csak a mérsékelten bővülő hagyományos piacok maradnak az ágazat számára, így a növekedési ütemkülönbség évi 1,5–2 százalékos is lehet.

A csatlakozástól az ipari innováció feltételrendszerének javulása, a növekedés gyorsulása várható. A *gépipar* nyer a csatlakozással, hiszen az évi közel 5 százalékos beruházási ütemkülönbség a kimaradás-hoz képest fokozódó belföldi keresletet jelent. Ha az információs társadalom fejlesztésének uniós programjai is működésbe lépnek, akkor bővíthet a piaca a híradástechnikának, a számítógépgyártás-ágazatnak, az agrárfejlesztések nyomán a mezőgazdasági gépgyártásnak, a környezetvédelmi programoknak köszönhetően a járműiparnak, az általános beruházási konjunktúraélénkülés pedig az összes többi szakágazatra kedvezően hathat,

rádásul nem csupán belföldön, de a többi csatlakozó országban is.

A *könnyűipar* gondjai elsősorban nem az uniós csatlakozással, hanem a recesszióval és a kelet-ázsiai termelők által támasztott konkurenciával magyarázhatók. A csatlakozás talán a csomagolóanyag-ipar számára hozhat némi keresletlélnkülést, esetleg a kézműipar is nyerhet a turizmus fellendülésén. *A kimaradás viszont biztosan növeli a veszteséget: a forintleértékelés ugyan 2003-ban átmeneti versenyképesség-javulást jelent az exportpiacokon, de a dráguló importalapanyagok, a modernizációs támogatások elmaradása igen hamar érvényre juttatja a negatív hatásokat, amelyek közül főként a létszámcsökkenés lenne fájdalmas.*

Az iparban *nem várható számottevő létszám bővülés* az EU-csatlakozás hatására, a növekedés a termelékenység emelkedése, illetve esetleg minőségi munkaerőcsere révén valósul meg. A kimaradás viszont évi 0–0,5 százalékos létszámcsökkenést okozhat a feldolgozóiparban.

3. Agrárrium

Ha Magyarország nem lesz tagja az uniónak, a magyar mezőgazdaság *a jelenlegi stagnálás körüli pályán marad*, ugyanis tökevonzó képessége nem lesz elegendő

az ágazat megújításához. A kimaradás nem elsősorban a támogatások szintjében okoz elmaradást, bár az időszak vége felé – csatlakozás esetén – ez is növekvő lesz az EU-támogatások révén. A támogatások elosztása a mai hazai rendszerben jóval egyenletesebb az egyes mezőgazdasági szakágazatok és termelők között, mint az a csatlakozás után lesz. A kimaradással viszont elesünk azoktól a lehetőségektől, amelyeket a 25 ország vám- és behozatali korlátok nélküli piaca kínál, valamint az unión kívüli export EU által támogatott formájától.

A magyar mezőgazdaság és élelmiszeripar a csatlakozással *esélyt kap* a felzárkózásra, de ennek megvalósulásához *komoly belső változások szükségesek*. A mélyreható szerkezeti átalakulás nem egy tényező hatására megy végbe. A támogatási rendszer megváltozása, a piacbővülés, a világ élelmiszeriparának koncentrációs folyamatába való pozitív bekapcsolódás lehetősége azonos irányú változásokat hoz. A változások eredményeként 4–5 év múlva a magyar agrárgazdaság *hatékonyabb, korszerűbb, integráltabb és nagyobb* lesz a mainál.

Az EU-csatlakozás nyomán a magyar mezőgazdaság nem részesül sokkal több támogatásban, ennek eloszlása azonban *jóval koncentráltabb* lesz a mainál.

A mezőgazdasági támogatások alakulása, 2004–2006

Év	A mezőgazdaságnak járó uniós támogatás (millió euró)	A mezőgazdaságnak kifizetett támogatás (milliárd forint)*
2004	228	181
2005	596	264
2006	659	287
Összesen	1483	732

Forrás: Kiss Judit számításai alapján (Agrárcsatlakozási kilátásaink Kopenhága után II. rész MTA Világgazdasági Kutatóintézet Vélemények, Kommentárok, Információk 2003. február 9.)

* Uniós támogatások + hazai közvetlen támogatás kiegészítés (a közvetlen támogatásoknak az előző évi kifizetése történik meg) + áthúzódó SAPARD támogatási keret.

A mezőgazdaságnak járó támogatások összetétele, 2004–2006

Felhasználási cím	Millió euró
Piacra jutási támogatás*	369
Közvetlen kifizetések (uniós és hazai)	580
Vidékfejlesztési támogatás*	534
Összesen	1483

Forrás: Kiss Judit számításai alapján (Agrárcsatlakozási kilátásaink Kopenhága után II. rész MTA Világgazdasági Kutatóintézet Vélemények, Kommentárok, Információk 2003. február 9.)

* A piacra jutási támogatások és a vidékfejlesztési támogatások pályázati úton nyerhetők el, tehát valószínűsíthető, hogy – legalábbis az első években – maradnak felhasználatlan keretek.

Szakértők szerint a mezőgazdasági termelők mintegy 10 százaléka részesül majd támogatásban (ma arányuk ennél sokkal magasabb).

Az EU-csatlakozás elsősorú kedvezményezettjei a közvetlen támogatáshoz hozzájutó, termelési kvótával rendelkező termékek és termelők lesznek. A legnagyobb nyertes a *gabonaipar*, ezen belül különösen a takarmánygabona termelése, amely az összes támogatás mintegy 70 százalékára számíthat. A *szarvasmarha-ágazat* helyzete stabilizálódik, az állomány versenyképessége

javul. Kedvezményezett lesz a *cukor- és a dohányipar* is. A kvóták elosztása a cukor és a tejkvóta esetében – az előző évi termelés alapján – már megtörtént. Itt a többlettermelést az unió bünteti. A gabona esetében a bázisterület és a referencia-hozam alapján számított termékmennyiségre vonatkozott támogatást felosztják a tényleges termelők között.

A kvótával nem szabályozott termékek (például a sertés és a baromfi) esetében a hazai támogatások megszűnése az első évek

ben gondot fog okozni, hiszen évi mintegy 10–10 milliárd forintos támogatástól esnek el. Ezen enyhíthet a gabona árának várható csökkenése, a kibővülő piaci, ezen belül kedvezőbb exportlehetőségek, illetve a regionális támogatási lehetőségek kihasználása. A zöldség-gyümölcs ágazatban is romolhat a versenyképesség, részben a támogatások csökkenése, részben a hazai termelők nem megfelelő szervezettségi szintje miatt (ebben az ágazatban csak Termelői Értékesítő Szervezetek pályázhatnak támogatásokra). A kvótával nem szabályozott termékek esetében is pályázni lehet piacra jutási, például exporttámogatásokra.

A támogatáspolitikai kiszámíthatósága az egész agrárszférában *növeli a termelési biztonságot* és fokozza a beruházási-fejlesztési szándékot.

Az uniós támogatási politika a mezőgazdasági hatékonyság növelése és nem a termelésbővülés irányában hat. *A mezőgazdasági termelés* így is az eddiginél lényegesen gyorsabban, *évente akár 3–5 százalékkal bővül*. Az export dinamikája is gyorsul. A mezőgazdasági beruházások főként gépvásárlásokban, kisebb mértékben épületekben, állattartó eszközökben öltének testet, és a támogatott szektorokra koncentrálnak. Növekedésük éves átlagban 10 százalék körüli, az eddiginél gyorsabb lesz. Nagyobb mértékű tőkebeáramlásra is számítani lehet.

A támogatásokból kiszoruló mezőgazdasági termelők versenyhátránya nő, ezek főként az elavult technológiával termelő, kisbirtokos kistermelők lesznek. A mezőgazdasági alkalmazottak száma változatlan szinten marad, míg a mezőgazdasági termelést rész- vagy teljes munkaidőben folytató, piacra termelő gazdálkodók (önfoglalkoztatók) számának csökkenésére lehet számítani. Ennek a körnek a vidékfejlesztési támogatások elnyerése nyújt lehetőséget arra, hogy új tevékenységbe kezdhessen. Erre a célra hazai források is felszabadíthatók.

Az *élelmiszeripar* számára az uniós csatlakozás elsősorban stabilizálódó, kiszámítható alapanyagforrást jelent majd. Könnyebbé válik valamelyest a termékek uniós piacra juttatása is. A modernizációs források és az újabb befektetők (több szakágazatban mutatkozik komoly érdeklődés) gyorsíthatják az ágazat korszerűsödését. Az életszínvonal emelkedése a magasabban feldolgozott élelmiszerek iránti keresletet növeli belföldön. Az importverseny erősödik, lesz kiszorítási hatás, de nem szélsőséges mértékű.

Az agrárárakat illetően a csatlakozás nyomán *sokan nagy áremelkedéstől* tartanak. *Erre nem kell számítani*. A termelői árak már ma is gyakran elérik a nyugat-európai szintet, itt esetleg a szigorú kvótás termékeknél (marhahús, cukor) lehet némi árnövekedés. Az élelmiszerek fogyasztói

árai ugyan általában alatta vannak az EU-átlagnak, de az unióban is nagy különbségek mutatkoznak, emellett a korlátozott kereslet és az erősödő importverseny fékezi az áremelkedést: az élelmiszerárak emelkedése 2003–2006-ban nem fogja lényegesen meghaladni az átlagos inflációt, évi 4–6 százalék között lesz. A csatlakozásból való kimaradás esetén viszont az agrárszférában is valóban ugrásszerű áremelkedés következhet be.

4. Informatika és távközlés

Az informatikai és távközlési beruházások területén az EU-csatlakozásnak jelentős lélektani hatása lesz: egyrészt fokozza a piacon most jelen lévő tulajdonosi csoportok aktivitását, másrészt a bizalom erősödésével új befektetők, s ezáltal új tőke megjelenéséhez vezet. A kimaradás nyomán viszont a megingó bizalom miatt inkább tőkekivonás várható.

Összességében a *távközlési és informatikai beruházások* a csatlakozás után *enyhén növekednek*, évente átlagosan 210–220 milliárd forintot tesznek ki. Kimaradás esetén ennél éves átlagban 60–70 milliárd forinttal kevesebb új befektetés valószínű.

Nemzetközi tapasztalatok azt mutatják, hogy az egy főre vetített GDP 6800–8000 dolláros szintjénél az életminőségben olyan minőségi ugrás következik be, amely a

fogyasztói igényeket számottevően átalakítja, s ezzel az informatikai és távközlési szolgáltatók piaci lehetőségei nagymértékben megnövekszenek. *Az EU-csatlakozás hatására* – a gyorsabb gazdasági bővülésnek köszönhetően – *az egy főre jutó GDP a 2006-ot követő években az említett tartományba lép.* Így a szolgáltatóknak megéri újabb kapacitásokat kiépíteni (valamint a befektetőknek a most relatíve alacsony árfolyamú távközlési és informatikai vállalkozásokban részesedést szerezni), illetve minőségi fejlesztéseket végrehajtani. (Például UMTS-rendszer a mobilszolgáltatásban, fokozott digitalizálás a vezetékes területen, illetve a műsorszórásban, vagy a sáv szélesség növelése az internet-szolgáltatások területén.)

Kimaradás esetén a lassabb gazdasági fejlődés és a jövedelmek lényegesen mérsékeltebb emelkedése miatt a piaci kereslet várhatóan *csak sokkal később* lépne a dinamikus növekedés szakaszába. Így a szolgáltatóknak nem érné meg, hogy minőségi előrelépést jelentő fejlesztéseket hajtsanak végre a vizsgált időszakban.

Az unióból való kimaradás nyomán a kedvezőtlenebb jövedelmi folyamatok (kereslet), illetve a kapacitások mérsékeltebb ütemű fejlesztése (beruházás) következtében az ágazat termelése éves átlagban várhatóan 0,6 százalékponttal lenne alacsonyabb

az integrációs változatnál. A legnagyobb problémát itt nem is az eltérés mértéke, hanem annak minőségi tartalma okozná: a fejlettebb alkalmazások ugyanis nem terjednének el a piacon, s így *a szektor lemaradna a fejlett országokhoz képest*, ami az ország versenyképességét is negatívan érintené.

A *távközlés* eddig sem tartozott a nagy létszámfelvevő ágazatok közé (az összes foglalkoztatott kevesebb mint 1 százaléka dolgozik e területen), s várhatóan az integrációnak sem lesz az ágazatban számottevő foglalkoztatási hatása. Az informatikai szektor ismételt fellendülése viszont vonzhatja a jól képzett, fiatal szakembereket.

5. Közlekedés és szállítás

Számításaink szerint az uniós csatlakozás jelentős pozitív hatással lesz a globalizációban fontos szerepet játszó *áru- és személyszállításra*. Felgyorsul a hazai szállítási infrastruktúra kiépülése és modernizálódása – vasút és közút-hálózat korszerűsödése, a dunai hajózás feltételeinek megteremtése stb. – másrészt a javuló körülmények között a *transzitforgalom* az átlagosnál jóval gyorsabban nő.

Belépés esetén 2010-ig – az uniós támogatásokat is figyelembe véve – mintegy 2500–2800 milliárd forintnyi beruházás valósul meg, s ennek nyomán a legfontosabb

közúti EU-folyosók, gyorsforgalmi utak az országhatárig kiépülnek, a vasút modernizálása a fő vonalakon (nagy sebességű, kulturált utazást lehetővé téve) megtörténik. A csatlakozás elmaradása a fejlesztéseket és azok kedvező közlekedési hatásait számottevően későbbre tolná.

6. Egyéb szolgáltatások

Az EU-csatlakozás függvényeként *a szolgáltatási szektorban* is fellendülés várható. Az üzleti szolgáltatók esetében ezt a piac élénkülése, a közösségi szolgáltatások körében pedig bizonyos tevékenységek (például oktatás) támogatottsága okozza. A kimaradással ezek a folyamatok nem valósulnának meg.

Az *üzleti szolgáltatás* területén a közepes méretű cégek betelepülése további szolgáltatás-beszállítók megjelenését hozza majd a belépés után. A gazdasági tevékenységet segítő szolgáltatások esetében új kihívás az uniós joganyag, a pénzügyi, számviteli előírások ismerete és alkalmazása. A piac e tekintetben még jobban kettészakad: csak belföldre szolgáltató, illetve a nemzetközi igényeket is kielégítő cégek köre.

A *számítástechnikai szolgáltatók* továbbra is nagy fejlődés előtt állnak, azonban ennek mértéke a belépéssel gyorsabb lesz, mint anélkül.

A bizalom és a beruházások növekedése az ingatlanügyletek élénküléséhez vezet, ez

egyaránt érinti a lakáspiacot és az üzleti ingatlanfejlesztést. A csökkenő kamatok is ingatlanpiaci befektetésekre ösztönöznek. Kimaradás esetén viszont komoly zuhanás következne be az ingatlanpiacon.

A *közösségi szolgáltatások* közül kifejezetten preferált terület az unión belül a szakképzés, a felnőttképzés fejlesztése, az egész életen át tartó tanulás megszervezése a munkaerő-piaci alkalmazkodás, a munkanélküliség féken tartása érdekében. A humán erőforrás fejlesztéséhez Magyarország előtt is megnyílnak az uniós források a belépést követően. Azok hiányában azonban – hazánk rovására – tovább nőhet a különbség a piacképes tudást illetően.

A *közigazgatás* gyors átalakítása elengedhetetlen a belépés esetén elérhető területfejlesztési források megszerzéséhez. E tekintetben a feladat az, hogy kiépüljön egy olyan regionális intézményi struktúra, amelynek elemei egyaránt kommunikálni tudnak az ezeréves megerendszerrel és az EU megfelelő szervezeteivel. A folyamat felgyorsulása nélkül Magyarország nem képes élni a csatlakozás adta előnyökkel. Kimaradás esetén a szervezeti átalakulás ugyanolyan fontos maradna, de az anyagi kényszer megszűnne, így a végrehajtás esélye minimálisra olvadna.

Az *egészségügy* tárgyi és személyi fejlesztése, gazdálkodásának átalakítása közve-

tetten függ a belépéstől, mert a gyorsabb fejlődés, a magasabb GDP alapfeltétele az egészségügyi modernizációhoz szükséges többletforrásoknak.

7. Hatások a vállalati szerkezetre

Az EU-csatlakozás a magyar vállalati struktúrára másfél évtizede tartó átalakulásának, nemzetközi integrálódási folyamatának fontos állomása, de nem végállomása. Ennek megfelelően – főleg rövid távon – nem a belépés, hanem a kimaradás változtatná meg a folyamatok jellegét.

Belépés esetén a multinacionális cégek érdekeltsége nem változik lényegesen. A nagyobb üzleti biztonság viszont nagymértékben *növelheti a külföldi középállalatok érdeklődését*. Ennek megfelelően a hazai középállalati szektor *élesebb versenyhelyzetbe kerül*, erre a gazdaságpolitikának figyelnie kell. A mikro- és kisvállalkozások helyzete eddig is differenciált volt, a csatlakozás önmagában nem érinti lényegesen pozíciójukat, hiszen e szektorban nem jellemző a külföldi tőke. Áttételesen – például a kereskedelemben a nagy láncok terjeszkedése eddig nem járt együtt a kis boltok számának komoly csökkenésével – sokuk pozíciója veszélybe kerülhet, ez azonban *nem az EU-tagság, hanem a már régóta tartó struktúraváltás* következménye lesz.

Az unió jelenlegi és jövőbeni kis- és középvállalkozási támogatási rendszere, a Kisvállalkozói Charta, illetve a különféle programok részben a nagyokkal szembeni védelmet, részben eljárási és anyagi segítséget nyújtanak, de csak azok számára, akik ezt igénybe tudják venni.

Kimaradás esetén viszont mind a multik, mind az itt lévő közepes méretű külföldi cégek megjijedhetnek, és egy részük kivonulhat.

8. Környezetvédelem

A csatlakozással járó környezetvédelmi normáknak való megfelelés a társadalmi jólét európai szintjének eléréséhez elengedhetetlen. Környezetvédelmi célokra EU-források pályázhatók meg. Ezek kisebb része állami forrásokat szabadíthat fel más célokra – a környezetvédelmi fejlesztések jelenlegi, közel 70 százalékos támogatása a nemzeti környezetvédelmi program szerint 50 százalékra csökkenhet 2004–2006 között –, más részük viszont növeli a környezetvédelmi beruházások volumenét.

Amennyiben Magyarország kimaradna a 2004-ben csatlakozó országok köréből, az a környezetvédelmi beruházások egy részének *elodázásához* vezetne. A költségvetés

környezetvédelmi ráfordításai a GDP mintegy 1–1,5 százalékára esnének vissza a mai, s az EU-csatlakozás után is feltételezhető 1,5–2 százalékról, s a vállalati szektor megközelítőleg 6 év alatt valószínűleg meg jelenleg 2 éven belülrre tervezett beruházásait. A felkészülés miatt meghozott törvényi és jogszabályi szigorítások várhatóan ebben az esetben is érvényben maradnának, viszont a „türelmi” idő számos területen évekkel kitolódna; a következő csatlakozási hullám időpontjához igazodva előreláthatóan 2007-re. (Azokon a területeken pedig, amelyekben derogációt kaptunk, 2020-ra csúszna.) A beruházások halasztódásának hatása a tipikusan belföldre termelő ágazatokban – mezőgazdaság, bányászat, villamos energia-, gáz-, gőz-, vízellátás, építőipar – még erősebben érvényesülne, hiszen versenyképességüket a külpiaci viszonyok kevésbé korlátozzák. A *húzóágazatok* – például a teljes feldolgozóipar – azonban nagymértékben exportorientáltak, emiatt az *uniós normák teljesítése itt elkerülhetetlen* a piaci pozíciók megtartásához és növeléséhez.

Mindez végül is *rosszabb életminőséget* (több kezeletlen hulladékot, kellemetlenebb levegőt, kevesebb csatornázást stb.) jelentene, ami kedvezőtlenül befolyásolna szinte mindent, az egészségügytől a turizmusig.

IV. Külkereskedelem a csatlakozás után

Az EU-csatlakozás pillanatától a magyar külkereskedelem kettéválk, a tagállamokkal lebonyolított forgalom *intra* (belső), a nem tagállamokkal lebonyolított *extra* (külső) forgalom lesz. Az intra értékesítést és beszerzést az egységes belső piac előírásai, az *extra* eladást és vásárlást (a klasszikus

értelemben vett külkereskedelmet) az unió kereskedelem- és vámpolitikájának előírásai szabályozzák. 2004 májusától a magyar termékelexportnak körülbelül 80 százaléka, a magyar termékipportnak pedig mintegy 65–70 százaléka belső forgalom lesz.

Magyarország EU-15-be és EU-25-be irányuló exportja, 1997–2002 (százalékos megoszlás)

Országcsoportok	1997	1998	1999	2000	2001	2002
EU-15	71,2	72,9	76,2	75,1	74,2	75,1
Csatlakozó országok*	7,9	6,9	6,1	6,2	6,7	6,7
INTRA (EU-25)	79,1	79,8	82,4	81,3	80,9	81,8
EXTRA (NEM EU-25)	20,9	20,2	17,6	18,7	19,1	18,2

* A várhatóan 2004. május 1-jén csatlakozó országok

Magyarország EU-15-ből és EU-25-ből származó importja, 1997–2002 (százalékos megoszlás)

Országcsoportok	1997	1998	1999	2000	2001	2002
EU-15	62,8	64,1	64,4	58,4	57,8	56,2
Csatlakozó országok*	6,6	6,2	6,4	6,6	6,9	7,5
INTRA (EU-25)	69,3	70,3	70,8	65,0	64,7	63,7
EXTRA (NEM EU-25)	30,7	29,7	29,2	35,0	35,3	36,3

* A várhatóan 2004. május 1-jén csatlakozó országok

A belső forgalommá alakulás – mivel az EU-tagállamokkal és a csatlakozó további kilenc országgal az ipari termékek forgalma már vámmentes – főképpen az áruk fizikai áramlását és a kapcsolódó adminisztrációt érinti.

A határ mint ellenőrzési pont (és sorbanálási hely) megszűnik, vámáru-nyilatkozatot nem kell kiállítani, a tagországban beszerzett termékek után az áfa megfizetése általános esetben nem azonnali, hanem az áfa-

elszámolás nemzeti – és az adott vállalatra érvényes – rendjében történik. Bár nemcsak megszűnnek, hanem létre is jönnek új adminisztrációs kötelezettségek, *a változások hatásának egyenlege pozitív*. Alacsonyabbak lesznek a vállalkozások tranzakciós költségei, ami javítja versenyképességüket (a jelenlegi tagállamokkal szemben).

A magyar extra-forgalomra a csatlakozástól kezdve az EU kereskedelmi megállapodásai vonatkoznak, aminek következtében a piacvédelem, ezen belül *a vámok országcsoportok és termékek szerinti szintje módosul*. Ha a fizetendő 2004. évi vámot a teljes extra ipari termékimportra vetítjük, a magyar vámtételekkel számolt vámszint 4,2 százalék, az uniós vámtételekkel számított pedig 1,3 százalék. Az EU-csatlakozás után tehát a magyar importőrök (termelők, kereskedők és talán a fogyasztók) számára az extra-importból származó termékek *olcsóbbak lesznek*, mint lennének akkor, ha az importőrnek a magyar vámtételekkel számolt vámot kellene megfizetnie. Az unió a külső vámtételekkel az energiahordozók, a nyers- és alapanyagok mellett a gépek és szállítóeszközök piacát védi a legkevésbé. *Itt az importverseny erősödik*.

A magyar export döntő hányada az EU-csatlakozás után (is) vámmentesen lép felvevőpiacaira. (2001-ben – az országokat a Közösség kereskedelempolitikájának megfe-

lően csoportosítva – a magyar ipari export 89 százaléka szabadkereskedelmi partnerországokba, 7 százaléka legnagyobb kedvezményes országokba, 4 százaléka fejlődő országokba irányult.) A kereskedelempolitika-váltás azoknak *az exportőröknek okozhat nehézséget*, akiknek az USA és Kanada piacán a Magyarország által a belépésig élvezett általános preferenciális vámok helyett a legnagyobb kedvezményes vámtételekkel kell szembenéznük.

A minden bizonnyal előforduló nehézségek ellenére az unión kívülről származó import és az oda irányuló *export adminisztrációja* – sem adat-, sem idő, sem felkészültségbeli igényét tekintve – nem fog érdemben különbözni a jelenlegitől a vállalkozások szempontjából. A tényleges vámkezelés pedig korszerűbb eszközök segítségével, kulturáltabb körülmények között, gyorsabban történhet.

A csatlakozásnak önmagában *nem lesz számottevő hatása a magyar külkereskedelemre*, az átrendeződés ugyanis lényegében már a kilencvenes években végbement.

A kimaradás – és ennek hatására a forint várható leértékelődése – rövid távon növelheti az exportot, középtávon azonban *a többi csatlakozó ország versenyképessége erősödik velünk szemben* a bizalom fokozódása miatt, így a meglévő magyar pozíciók megtartása is kérdésessé válhat.

V. Pénzügyi folyamatok

1. Infláció

A magyar infláció eltérően alakul belépés, illetve kimaradás esetén. *A kimaradás* szélsőségesen romló várakozások, tőkeemerkülés, pénzügyi krízis és nagyfokú forintgyengülés esetén akár *az infláció 10 százalékpontos felugrását* – 15 százalék körüli szintre – *is eredményezhetné*, de ezzel a katasztrofális következményekkel járó változattal nem foglalkozunk részletesen.

EU-csatlakozás esetén sem remélhető 2003–2004-ben az infláció további lényeges csökkenése. (Az olaj és a nyersanyagok világgpiaci ára emelkedik, valamelyest a forint is gyengült, a reáljövedelmek növekedése gyors, az ipari termelői árak idén már emelkednek, miként a háztartási energia ára is. Ugyanakkor a 2004-es uniós csatlakozás miatti árkorrekciók egy részét – például a gyógyszerek áfája – már az áfa-törvény 2003-as módosítása rendezte. A dohánytermékek előírás szerinti adótartalmának elérésére 2009-ig derogációt kaptunk.) Mindezek nyomán az éves átlagos infláció 5 százalék körül – 2003-ban inkább kissé felette, 2004-ben inkább kissé alatta – marad.

Az infláció 2005–2006-ban viszont – belépés esetén – *egyértelműen csökken*.

A szabályozott árak körében csak mérsékelt emelést feltételezünk. Egy visszafogottabb fiskális és jövedelempolitika, egy hiteles monetáris politika, valamint egy viszonylag erős árfolyam segít az inflációs várakozások mérséklésében. 2006 körül *akár elérhetjük a maastrichti kritériumok által meghatározott inflációs szintet is* (3 százalék). Egy szerényen erősödő reálárfolyam a versenyszféra számára szigorúbb gazdasági körülményeket teremt. A termelői árak változása az EU-tendenciákat követi. A nem-versenyszféra áralakulását az árfolyam már alig befolyásolja, vélhetően ezen a területen várható a legjelentősebb inflációs impulzus. A kevésbé fejlett országok felzárkózási folyamata alapján azonban feltételezhető, hogy a hazai infláció még évekig meghaladja majd az EMU-országok átlagos árindexét, ahogy ez most látható például Írország, Görögország és Portugália esetében. Ennek mértéke a tapasztalatok szerint évi 0,5–1,5 százalékpont lehet.

Végül is belépés esetén 2003–2006 között az éves átlagos infláció 4,2 százalék körül várható (5 százalék felettiről indul és 3 százalék környékére megy le).

Amennyiben Magyarország kimaradna a 2004-es uniós csatlakozásból, akkor

– optimista feltételezések szerint is – 2003 közepén a várakozások romlása miatt hozzávetőleg 11 százalékos, a sáv közepét elérő gyors nominális leértékelődés következtében. Ennek hatásaként, 2003–2004-ben összesen 3 (2003-ban 1, 2004-ben 2) százalékponttal *magasabb lenne az infláció, mint a csatlakozás esetében*. Természetesen a magasabb infláció megemelné a kamatszintet, ami visszahatna az inflációra. Végül is az átlagos infláció kimaradás esetén a 4 év átlagában 6,2 százalék körül lenne (erőteljesen emelkedne 2004 közepéig, majd nagyon lassan csökkenne.)

2. Államháztartás

A csatlakozás hatásai az államháztartás folyamataira igen jelentősek, bár végső soron *az egyenleget nem befolyásolják lényegesen*. A legfontosabb közvetlen hatások a következők:

Az EU közös költségvetésébe történő átutalások, így a GNI-alapú befizetés, az áfa-bevételekből való részesedés, a vámbevételek háromnegyedének átadása és néhány más jogcím alapján a magyar költségvetés bevételekiesése, illetve hozzájárulás-fizetési kötelezettsége *egyenlegrontó hatású*. Ez az első évben az éves GDP 0,9 százaléka, majd tartósan 1,3 százaléka körül alakul.

A magyar *mezőgazdaság* összes támogatása 2006-ig, GDP-arányosan *valamivel nő*, ennek azonban növekvő hányadát finanszírozza közvetlenül az EU. A központi költségvetés által finanszírozott támogatás a teljes összeg egyre kisebb része lesz, így GDP-arányosan átlagosan 0,6 százalék körüli kiadási megtakarítás adódik.

A Kohéziós Alapból és a Strukturális Alapokból (illetve az Előcsatlakozási Alapokból) felhasználható közösségi támogatásokat a kiadási oldalon felhasználják, így látszólag nem érintik a költségvetés egyensúlyi helyzetét. Ténylegesen azonban az új programokhoz 15–25 százalékos *társfinanszírozásra lesz szükség*, ami elvileg hazai többletforrásokat igényelne. A korábban költségvetésből finanszírozott beruházási tevékenységek (például autópálya-építés) egy része viszont az eddigi, kizárólag hazai finanszírozás helyett közös finanszírozással folytatódhat, aminek révén a hazai társfinanszírozás *nem mindig jelent valóságos többletterhet*. Ugyanakkor a hazai vidékfejlesztési támogatások számottevő növelésére lesz szükség az agrártámogatási rendszer radikális átalakulása miatti hatások kezelésére, a vesztesek helyzetének közvetett javítása érdekében. Így az előzőekből következő pénzügyi többletteleher az első három évben a GDP 0,4 százaléka lehet.

A csatlakozás következtében változnak az *adóbevételek* is. Az 5 százalékos minimális áfa-kulcs bevezetése *nettó többletet eredményez*, s ilyen hatású a dohány jövedéki adójának fokozatos emelése, a külföldi betétek utáni kamatok forrásadóztatásának bevezetése. Ugyanakkor kiesést jelent a külföldi tulajdonú leányvállalatok osztalékadóztatásának megszűnése. Összességében ezek a változások 2006-ig a GDP évi 0,2 százalékának megfelelő bevételi többletet eredményeznek.

A csatlakozás viszonylag *alacsonyabb reálkamat-szintet* eredményez, ami olcsóbbá teszi az államadósság finanszírozását. Ezt a hatást mérsékli a külföldi tulajdonú állampapírok utáni kamatok említett harmonizált forrásadóztatása, ami viszont magasabb bruttó kamatszintet igényel. 1,5 százalékpont hazai bruttó kockázatifelár-különbséget feltételezve a kiadási megtakarítás teljes évi hatás esetén, azaz némi késleltetéssel, a GDP 0,6 százaléka.

A csatlakozással összefüggésben az intézményrendszerben, illetve a megkívánt fizikai feltételek (például schengeni határok) létrehozása érdekében jelentékeny egyszeri és részben folyamatos hazai *alkalmazkodási költségek* jelentkeznek. Ez az első években elérheti a GDP 0,2 százalékát.

Így az *EU-csatlakozás közvetlen hatása* az államháztartás egyenlegére *kezdetben*

összességében negatív, a deficitnövelő hatás a GDP 0,5 százaléka. Ugyanakkor a gazdasági növekedés gyorsulása államháztartási többletbevételeket generál (1 százalék többletnövekedés a GDP 0,4 százalékának megfelelő többletbevétel). Így, *a közvetett hatásokat is figyelembe véve* a költségvetési egyensúlyi hatások már *néhány év alatt kiegyenlítődnek*. Különösen így van ez a közvetlen mezőgazdasági támogatások felfutása és az egyszeri kiadások kifutása miatt, bár távlatilag a társfinanszírozási igény is emelkedik.

Ugyanakkor a csatlakozás esetén – a közösségi források felhasználásával – azonos egyenleg mellett jóval *magasabb szintű infrastruktúrafejlesztést* lehet megvalósítani, sőt az agrár- és vidékfejlesztési támogatások is nagyobbak lehetnek. A csatlakozás előnye így főleg az állami feladatvállalás színvonalának javulásában mutatkozik meg.

A csatlakozás következtében némileg *változnak a jövedelemelosztózkodási folyamatok*. Az adóközpontosítás egy része nem jelenik meg a magyar államháztartásban, ugyanakkor az EU-támogatások miatt nőnek a nem adó jellegű államháztartási bevételek. A jövedelem-újraelosztás, azaz a kiadások aránya a GDP-hez mérve – az EU források felhasználását is beszámítva – emelkedik. Az uniós csatlakozás nem jelent érdemi különbséget az államháztartás eladósó-

dottságában, mivel *a viszonylag nagyobb államháztartási hiány magasabb GDP-vel párosul.*

A kimaradási változatban viszont egyfelől a forint nagymértékű leértékelődése – a költségvetés devizaadósságán keresztül – az eladósodottság egyszeri növekedését eredményezi, másfelől a tőke kivonás, az inflációs felugrás és a romló várakozások (a dolog súlyosságától függő mértékben) megemelik a reálkamatot, s ezzel jelentékenyen *rontják az államháztartás deficitjét.* Elmaradnak vagy hosszan halasztódnak (forráshiány miatt) azok az állami cselekvések, amelyek a gazdasági növekedés feltételeinek javulását, az infrastruktúra gyors modernizálását szolgálják.

3. Külső egyensúly

A tagság első három évében Magyarország évente 110–125 milliárd forint nettó több-lethez jut az Európai Uniótól, részben tőkeátutalások, részben folyó transzferek formájában. Ennyivel *közvetlenül és azonnal javul* a fizetési mérleg.

Az uniós támogatások kerete rendre jóval nagyobb a ténylegesen, pénzügyileg is realizálható összegeknél. A keret összege például 2006-ban meghaladja a 2 milliárd eurót, ez több mint egyharmadával nagyobb, mint a kifizetési előirányzat.

Az EU-tagországek a fizetési mérlegben mindig a tényleges pénzáttalásokat számolják el. Ezek a technikai eltérések azonban érdemben nem módosítják a magyar fizetési mérleget.

Az EU következő, 2007–2013 közötti költségvetésének számai ma még nem ismertek, ezért egyelőre nem lehet megbecsülni, hogy Magyarországnak milyen *nettó pozíció*t sikerül elérnie. Az azonban szinte bizonyosra vehető, hogy hosszabb távon az egyelőre szerény pozitív szaldó érezhetően javulni fog. A mezőgazdasági közvetlen kifizetések rendszerében tervezett változások mindenképpen közelíteni fogják a régi és az új tagoknak járó támogatásokat. Többlettámogatásokra számíthatunk annak következtében is, hogy az unió által, 2007 előtt a strukturális és kohéziós politikák keretében elkülönített támogatások nagy részét is ebben az időszakban tudjuk lehívni. Ha sikerül ennek teljes keretét kihasználni, akkor ez további évi 120–130 milliárd forinttal *javíthatja a fizetési mérleget.*

A csatlakozás tehát *eleinte szerény közvetlen pozitív hatást* gyakorol a fizetési mérlegre. Vélhetően jóval kedvezőbbek lesznek a *közvetett hatások.* Ilyen a reálgazdaságra, a versenyképességre és ezen keresztül a nemzetközi megítélésünkre gyakorolt hatás. EU-tagországeként Magyarország

adósságkockázata érezhetően javulni fog, és ez megmutatkozik a *kamatok csökkenésében*. A belépést követően gyorsabban fog emelkedni az export és az import szintje. A vámok lebontása megkönnyíti a termékkereskedelmet, de még fontosabb lehet a szolgáltatások és az idegenforgalom terén bekövetkező forgalombővülés. Végül is csatlakozás esetén feltételezhető, hogy az áruforgalom *megnövekvő deficitjét* a kamatcsökkenés, a közösségi támogatások pozitív hatása és az idegenforgalom *aktívumának emelkedése ellensúlyozza* a fizetési mérlegben.

Paradox módon a kimaradás rövid távon javíthatja a külkereskedelmi egyenleget a forint leértékelődése miatt. A bizalom csökkenése, a befektetések elmaradása azonban középtávon sokkal erősebb hatású. Ennek mértékétől függően ezért a kimaradás enyhén vagy igen számottevően rontja az ország külső egyensúlyi pozícióját.

Nem várható, hogy a fokozatosan szabadabbá váló munkavállalási lehetőségek hatása érződni fog a fizetési mérlegben. Bár lesznek olyanok, főleg a fiatalabb korosztályokból, akik tartósan külföldön vállalnak munkát, de ők a jövedelmüket ott is fogják elkölteni. A hazautalt munkajövedelmek egyenlege várhatóan továbbra sem fogja meghaladni a néhány milliárd forintot.

4. Úton az euró bevezetése felé

A magyar gazdaság EU-csatlakozása nem jár együtt az Európai Monetáris Unióhoz (az euró-övezethez) való csatlakozással. Arra csak később, legkorábban 2007-ben kerülhet sor. Ehhez teljesíteni kell az úgynevezett maastrichti *konvergencia-feltételeket*, amelyek az árfolyamrendszerre, illetve az árfolyam változására, az infláció maximális ütemére, az államháztartási hiányra és az államadósságra (illetve az utóbbi irányzatára), végül a hosszú távú hitelek kamatainak alakulására vonatkoznak.

Amennyiben a népszavazás eredménye megakadályozná az ország uniós csatlakozását 2004-ben, akkor a forintot – és a magyar gazdaságot – olyan (esetleg kifejezetten romboló erejű) deviza- és tőkepiaci támadások érhetnék, amelyek természete és hatása nem hasonlítható össze a közelmúltbeli (a sáv erős oldalát ért) spekulatív támadással. Az uniós csatlakozásra vonatkozó *többségi „nem”* esetén a *forint enyhébben vagy durván leértékelődne*. Ennek – ha a külföldi tőke egy valamivel későbbi, 2007 körüli csatlakozás sikerében sem bízna – az lenne a következménye, hogy *az infláció ismét nagymértékben felszökne*, ezzel a reálbérek és a reáljövedelmek csökkennének, a fizetési mérleg hiányának finanszíro-

zása nehézségekbe ütközne, a gazdaság valószínűleg *recesszióba süllyedne*. Vagyis kifejezett törés következne be gazdaság fejlődésében. Ennek a következményeit a szokásos módszerekkel sem modellezni, sem előre jelezni nem lehet. Ha viszont sikerül megteremteni a 2007. évi belépés iránti

bizalmat, akkor a negatív hatások kisebbek lesznek, és rövidebb ideig érvényesülnek. Ebben az esetben a gazdaság növekedési pályán marad, pénzügyi mutatói is elfogadhatóan alakulnának, bár a teljesítmény jóval elmaradna a 2004. évi csatlakozás esetén lehetőségétől.

VI. Társadalmi folyamatok*

1. Munkaerő-piaci átalakulás és társadalomszerkezet

Az EU-csatlakozás a foglalkoztatottak számára, szükséges szakképzettsége, valamint migrációja szempontjából gyakorol hatást a magyar munkaerőpiacra. Ezek a módosulások azonban kezdetben szerény mértékűek lesznek.

Belépés esetén a 2003–2006 közötti időszakban átlagosan évi 0,5 százalékkal emelkedik a foglalkoztatottak száma. A kima-radás éves átlagban 0,2–0,3 százalékkal, évi 8–10 ezer fővel rontaná a létszámbővítési lehetőségeket. A gazdasági növekedés és a létszám alakulása a következő években is az elmúlt időszakra jellemző, évi 3,5–4 százalékos hatékonyságjavulást eredményez.

A magyarországi *foglalkoztatás szintje* ma az Európai Unión belül legalacsonyabbnak számító görög, spanyol vagy olasz adatokhoz hasonló, s alatta marad a Csehországban és Szlovéniában regisztrált szintnek is.

A foglalkoztatás ágazati struktúrája az *EU-csatlakozás esetén gyorsabban közelít a fejlett országokéhoz*. A foglalkoztatás (főleg a részmunkaidős és a kiegészítő foglalkozta-

tás) csökken a mezőgazdaságban, lényegében stagnál az iparban, a szolgáltató szektorban viszont növekszik. Ezen belül a foglalkoztatottak száma tovább zsugorodik a textilruházati- és bőriparban, ezzel szemben az infrastrukturális beruházások hatására jelentékeny fellendülés várható az építőanyag-iparban és az építőiparban. A turizmushoz kapcsolódó tevékenységek is nagyobb létszámot igényelnek. A pénzügyi szolgáltatók foglalkoztatási súlya mérséklődik, míg a szociális ellátásé feltehetőleg bővül.

A *munkaerőpiacon* tapasztalható mozgások élénkülnek, részben a gyorsuló tőkemozgás, részben a munkavállalók előtt lassan, de biztosan megnyíló külföldi munkavállalási lehetőségek hatására. A magyarok számára leginkább vonzó osztrák és német munkaerőpiac még évekig csak korlátozottan, a kialakított kvóták alapján lesz elérhető, *számos tagállam* azonban *teljesen megnyitja kapuit* a magyar munkavállalók előtt.

Mindezek a folyamatok *eltérő mértékben érintik a foglalkoztatottak egyes csoportjait*. Az exportorientált, magas hozzáadott értéket produkáló ágazatokban nő a kereslet az iskolázott munkaerő iránt. Az alacsony

* E fejezetben felhasználtuk „A gazdasági döntések hatásai a társadalmi szerkezetre középtávon, különös tekintettel az EU-csatlakozás folyamatára” című kutatás eredményeit.

hozzáadott értéket produkáló export-ágazatokban viszont a jelenlegi foglalkoztatás is veszélybe kerülhet a növekvő bérköltségek miatt, különösen, ha a minimálbérek ezekben az ágazatokban is differenciálatlanul tovább emelkednek. A *kis- és középvállalkozásokban foglalkoztatottak* nehezebb helyzetbe kerülhetnek, mert ezek a cégek általában alultőkésítettek és kevésbé versenyképesek, ráadásul az unióban bizonyos támogatási formák nem lehetségesek. A csatlakozás azonban újabb piacokat is megnyit, és a felgyorsuló gazdasági növekedés a szolgáltatások iránti belső keresletet is fokozza. Az *agrárium* néhány területe fokozatosan többletforrásokhoz jut, ugyanakkor megszűnnek a kereskedelmi korlátok, erősödik az importverseny. Mindez még differenciáltabbá teszi az ágazat helyzetét. A mezőgazdasági kisüzemek helyzete a támogatásokkal együtt is nehezebb lesz. Az inaktívak visszatérése a munkaerőpiacra még viszonylag dinamikus növekedés mellett is csak szerény lesz.

A *képzett munkaerő iránti kereslet növekedése* általában a fiatal generáció helyzetét javítja az idősebbekhez képest. A strukturális támogatások révén (a támogatási források okos elköltése esetén) az elmaradott régiók gyorsabb fejlődésnek indulhatnak, ami regionálisan kiegyenlítettbb foglalkoztatás-bővüléshez vezethet. Mivel az EU elkö-

telezett az esélyegyenlőség biztosítására, a Strukturális Alapok támogatásaiból a romák és a munkaerőpiacon hátrányos helyzetű más csoportok is részesülni fognak, ami csökkentheti az egyenlőtlenségeket és a társadalmi kirekesztés mértékét.

Magyarország folyamatosan drágul a legalacsonyabb hozzáadott értéket termelő tevékenységek számára, ugyanakkor még tartósan igen olcsó lesz a magasabb tudást igénylő számos – kiemelten a kvalifikált szellemi – tevékenység végzésére. Kimaradás esetén a kvalifikált munkaerő iránti igény lassan nő, ugyanakkor a gyenge forint nem tudja ellensúlyozni az ország általános megítélésének romlása okozta negatív hatásokat.

A *globális piacgazdaságtól* az EU-ból való *kimaradás esetén sem tudja magát függetleníteni* a magyar gazdaság. Ha csak Magyarország marad ki, és a többi kilenc ország csatlakozik az EU-hoz, akkor versenyhátrányba kerülünk a térség többi országával szemben is. A kivámaradás azt is jelenti, hogy nem érvényesül az unió jótékony hatása a gazdaságpolitikák koordinálásában, s növekszik a veszélye annak, hogy a hosszabb távú gazdasági szempontok rövid távú érdekek áldozatául esnek. A kis- és középvállalkozások számára enyhül a verseny, de szűkebb piacok lesznek jellemzőek. Lényegesen kevesebb jut a regionális kiegyenlítésre, valamint a romák és a hátrányos helyzetű munkaerő-piaci csoportok beilleszkedésére.

2. Munkaerőpiac és migráció

A magyar migrációs potenciál a kilencvenes években meglehetősen stabil, s a tapasztalatok szerint a többi kelet-európai országnál általában szerényebb volt. Ez 2001–2002-ben annak ellenére igaz maradt, hogy a külföldi munkavállalást tervezők aránya a korábbi érték kétszeresére nőtt. *A migráció tervezett iránya* is változatlan: a magyarok főképp a (dél-)német és a (kelet-)osztrák munkaerőpiacot tervezik célba venni. Ez a határon átnyúló „nagyregiós migráció” már ma is érvényesül, de jobbra informális keretek között. Ennek tudható be, hogy a napi és heti ingázás jellegű külföldi munkavállalás zöme a nyugati határszélen élőkre korlátozódik, s ez – a külföldi munkavállalás költséges volta miatt – a csatlakozás után sem fog változni. A kutatási eredmények szerint Magyarországon a migrációt nem a körülményekkel való elégedetlenség, hanem inkább a lehetőségek megragadása befolyásolja.

Az EU-hoz később csatlakozott mediterrán országok tapasztalatai alapján az látszik, hogy a munkaerő szabad áramlását akadályozó korlátok feloldásának hatására *nem nőtt az új tagállamokból a fejlettebb európai országok felé irányuló kivándorlás*. Egybehangzó tapasztalatok szerint a migrációt nem az intézményes lehetőségek megváltozása (a munkaerő szabad áramlá-

sát korlátozó szabályok eltörlése) befolyásolja, hanem sokkal inkább *a gazdasági ciklusok és a küldő országok helyzetének alakulása*.

Tekintettel továbbá a magyar munkaerő alacsony mobilitására, a szabad munkaerő-áramlás lehetőségének megteremtődése esetén sem kell számolnunk a magyar munkavállalók tömeges, kifelé irányuló migrációjával.

A külföldi munkavállalás lehetősége *leginkább a fiatal szakértelmiségi réteg* számára kínál kedvező lehetőséget. Egy részük a formális csatlakozás előtt is az európai, illetve a globális munkaerőpiacon próbált érvényesülni, s a csatlakozással a külföldi munkavállalás további akadályai hárulnak el. A munkaerő szabad áramlásával kapcsolatos derogáció valószínűleg inkább a kevésbé képzett betanított, illetve szakmunkásokat fogja sújtani. Összességében a fogadó állam keresletének nagysága és struktúrája lesz ebben a meghatározó.

A csatlakozás és az unión belüli szabad munkavállalás lehetősége *a közszférában dolgozó értelmiségiek* számára is komoly lehetőségeket hordoz. A köztisztviselő kar előtt megnyílik az EU-intézményekben folytatott karrier lehetősége, és az uniós fizetéseknel jóval kevesebbet kereső közalkalmazottak számára is vonzó lehet a külföldi munkavállalás. *A tanárok* esetében ugyan nehezebb a mobilitás, de *a fiatal orvosokat* már most szívesen látják Európa más városainak kórházaiban.

A Magyarországon *legálisan* foglalkoztatott külföldiek száma a kilencvenes évek végén mintegy 90–95 ezer főre volt tehető. Feltételezhető, hogy *az illegálisan foglalkoztatott* külföldiek száma ezt lényegesen *meghaladja*. A Magyarországra történő bevándorlás mértéke a rendszerváltás idején tapasztalható gyors növekedés után visszaesett, s alacsonyabb szinten stabilizálódik. Csatlakozás esetén a Magyarországra irányuló munkaerő-vándorlás részben a tőkemozgások vonzataként képzelhető el, részben a környező, szintén taggá váló országok magyar ajkú populációja jelenik meg az eddiginél nagyobb mértékben a magyar munkaerőpiacon.

Paradox módon *éppen Magyarország uniós kimaradása esetén számíthatunk arra, hogy lényeges migrációs nyomás* fog Magyarországról az unió felé irányulni. Az a tény viszont, hogy a schengeni határok nyugati és északi határainkon húzódnak, egyfajta migrációs zsákutcává, gyűjtővé változtathatják hazánkat.

3. Életszínvonal és jövedelem-eloszlás

A háztartások reáljövedelme 2006-ig EU-csatlakozás esetén átlagosan évi közel 4 százalékkal, míg kimaradás esetén évi átlagban csak hozzávetőleg 3 százalékkal nő. A különbség különösen 2003–2004

folyamán jelentős, amit a forint kimaradást követő leértékelődése következtében gyorsuló infláció magyaráz. Ezt ugyanis a bérek az adott helyzetben nem, illetőleg csak részben követnék.

A kimaradás gazdasági válsághoz vezető változata esetén *a reáljövedelmek nem emelkednek, hanem csökkennek*. A társadalom súlyos árat fizetne a „nem”-ért.

Ha csatlakozunk, a munkaerő termelékenysége és a hazai bérszínvonal *fokozatosan közelít* a nyugati országokéhoz. A magyarországi bérszínvonal az EU-tagállamok átlagától számottevően elmarad, bár az utóbbi években a minimálbér és a költségvetési szektorban elérhető keresetek jelentékeny emelése, valamint a forint erősödése miatt a különbség csökkent.

A nyugdíjasokra *legfeljebb áttételesen hat* a csatlakozás, a nyugdíjrendszer semmilyen eleme nem változik. Amennyiben a munkaerőpiacon tartós bér-felzárkózási folyamat zajlik le, a nyugdíj-indexálási formula ennek kedvező hatásait részben áttemeli a nyugdíjasok életszínvonalába.

Magyarország *a jövedelmi egyenlőtlenségek szempontjából az európai középmezőnyben foglal helyet*. Nálunk *nagyobb a jövedelmek szóródása*, mint a skandináv országokban, vagy a korporatív rendszerrel jellemezhető Ausztriában. Ugyanakkor kisebbek az egyenlőtlenségek, mint a

dél-európai országokban, valamint a liberális gazdaságpolitikával jellemezhető Egyesült Királyságban és Írországban. Az egyenlőtlenségek magyar szintje a német és a francia egyenlőtlenségi színvonalhoz hasonló. Hasonló következtetések adódnak a *relatív szegénységi ráta* vizsgálatából: a dél-európai és az angolszász országokban nagyobb a szegénységi küszöb alatt élők aránya, mint Magyarországon, a skandináv országokban és Ausztriában viszont számottevően kisebb. Ugyanakkor az abszolút szegénységi rátákat tekintve *Magyarországon határozottan magas a szegények aránya*. Az egységes, uniós szegénységi küszöbnél még vásárlóerő-paritáson számítva is hazánkban a népesség jóval több, mint felének alacsonyabb a jövedelme.

A csatlakozás tovább emeli a képzett munkaerő iránti keresletet, viszont növelheti az alacsonyan képzettek munkanélküliségi rátáját. Mindez együtt *növeli a kereseti egyenlőtlenségeket*, főleg ha a képzett munkaerő kínálata nem tud lépést tartani a növekvő kereslettel, a képzetlen munkaerő átképzése pedig megfelelő programok híján nem lesz elégséges. A gazdasági változások mellett tehát az *oktatási rendszer* teljesítménye is döntő fontosságú a kereseti egyenlőtlenségek alakulásánál.

A keresetek egyenlőtlensége szempontjából lényeges, de ma még nem megválaszolha-

tó kérdés, hogy a magyar bérmeghatározási rendszer az EU-csatlakozás után közelíteni fog-e a kontinentális Európára jellemzőbb, magasabb (ágazati) szintre kiterjedő alkukra épülő rendszerhez, vagy az angolszász országokra jellemző decentralizált bérmeghatározás szerepe marad döntő. Ez utóbbi nagyobb kereseti egyenlőtlenségeket, de kisebb mértékű munkanélküliséget implicál, ami összességében kedvező lehet a jövedelem-egyenlőtlenségekre és a szegénység alakulására nézve.

A *működőtőke-beruházás* várhatóan továbbra is a képzett munkaerőben gazdagabb, fejlettebb infrastruktúrájú budapesti, illetve nyugat-magyarországi régiókba fog koncentrálni, ami *ezeknek a régióknak a gyorsabb növekedését* valószínűsíti. Ugyanakkor a Magyarország régióinak jutó uniós támogatások (megfelelő magyarországi befogadó programok és kormányzati rásegítés esetén) javítani fogják az elmaradottabb térségek jövedelmi pozícióját. Összességében tehát *nem várható a régiók közötti jövedelmi különbségek további éleződése*.

A növekedés és a bérfelzárkóztatás körülményei között az abszolút szegénység csökkenése valószínű. Reálisnak tűnik, hogy az uniós szegénységi küszöbhez mért magyarországi szegénységi ráta néhány év alatt akár 20–30 százalékkal is csökkenjen. A szegények és támogatásból élők helyzete

tén javít, ha a gyorsabb növekedés nagy számban teremt munkahelyeket. Az unió a társadalmi kirekesztés elleni akcióprogramok révén különös figyelmet szentel a szegénység monitorozásának és a csökkentés érdekében tett lépéseknek.

Középtávon a *középosztályok erősödése* várható. A mikro- és kisvállalkozók alkotják a középosztály leginkább sérülékeny, instabil rétegét. Közülük azok számára, akik alapvetően a belső piacra termelnek, a bővülő lakossági kereslet és a kapható támogatások még akkor is a megerősödés perspektíváját kínálhatják, ha a csatlakozás e szektor egy részében élesedő versenyt fog hozni. A vállalalkozási szférában dolgozó fehérgalléros alkalmazottak a középosztály felső, leginkább stabil helyzetű rétegét képezik, és ez várhatóan az unió csatlakozást követően sem fog módosulni. A csatlakozás hosszú távon *javítani fogja a közalkalmazottak, köztisztviselők helyzetét*. A nem versenyszférában foglalkoztatott fehérgalléros alkalmazottakat sem a kiugró jövedelemjavulás, sem pedig a drámai lecsúszás veszélye nem fenyegeti.

A gyors gazdasági növekedés általában együtt jár az egyenlőtlenségek éleződésével. Ha a gazdasági növekedés a csatlakozás elmaradása miatt lassúbb, akkor az egyenlőtlenségek éleződése is kisebb mértékű lehet. Valószínű azonban, hogy az unióból

való kimaradás esetén a jövedelemhez jutás nem piaci eszközei nagyobb szerepet kapnának (például nem legális tevékenységek, korrupció). Az egyes társadalmi csoportok közötti válaszfalak erősödnének, ezzel a társadalmi együttélés akkor is feszültebb lenne, ha egyébként maguk az egyenlőtlenségek nem lennének túlzottan nagyok. Mindazonáltal a kisebb jövedelmi különbségek egyben alacsonyabb jövedelmi szint mellett valósulnának meg, ami azt jelentené, hogy többen élnének egy „abszolút” szegénységi szint alatt. Ezt csak erősítené, hogy a csatlakozás elmaradásával *Magyarország kimarad az európai újraelosztásból* és a társadalmi esélyegyenlőséget előmozdítani szándékozó programokból.

4. Regionális politika és intézményi változások

A csatlakozás egyik eredményeként Magyarország előtt is megnyílnak az ország felzárkóztatásának gyorsítását, versenyképességének javítását elősegítő *strukturális és kohéziós források*. Az Európai Unió egyik legfontosabb célja az elmaradott régiók felzárkóztatásának elősegítése.

Az EU-támogatások nagy része nem országos, hanem regionális (illetve ágazati) szintre koncentrál. Magyarországon hét tervezési-statisztikai régiót különböztet-

hetünk meg, és a tárgyalások fontos eredményének számított, hogy Magyarország egész területe jogosult lesz a legnagyobb támogatottságot élvező régiókat megillető forrásokra. Ez azonban magában rejtli annak veszélyét – hasonlóan a korábban csatlakozott országokhoz –, hogy bár az ország egészének fejlődése gyorsul, *az országon belüli különbségek tovább növekednek.*

Az Európai Unió a Strukturális Alapokból származó támogatásokat a nemzeti források kiegészítőjeként, átfogó programokhoz adja, amelyeket a Nemzeti Fejlesztési Terv fog össze. Ezért a tervezési folyamat legkényesebb része olyan intézkedések, illetve projektek kidolgozása, amelyek felkeltik a gazdasági-társadalmi szereplők érdeklődését, társfinanszírozási hajlandóságát. Ellenkező esetben előállhat az a helyzet – amellyel nem egy újonnan csatlakozott ország volt már eddig is kénytelen szembesülni –, hogy *nem leszünk képesek* a rendelkezésre álló források felhasználására.

A kilencvenes évek közepe óta meglévő relatív előnyünk a területfejlesztés komplex és magas szintű jogi szabályozása, speciális intézményrendszerének kialakítása terén lemorzsolódóban van. Már 2003-ban ki kell alakítani egy olyan, az Európai Unió előírásaihoz közelítő támogatási rendszert, amely – az eddigi pályázatkezelési tapasztalatokat is felhasználva – átláthatóan, koordináltan és

egységesen működik. Az unió a tagállamoktól nem egy minden részletében szabályozott mechanizmus átvételét követeli meg, hanem *az alapelvek érvényesítését.*

Kimaradás esetén mindezekhez a regionális fejlesztési forrásokhoz nem jutunk hozzá, ami gyakorlatilag lehetetlenné teszi az elmaradottabb területek felzárkózását.

5. Információs társadalom

Az elmúlt években politikai konszenzus rajzolódott ki Magyarországon arról, hogy gazdasági modernizációnak és a társadalmi integrációnak egyaránt fontos előfeltétele az információs társadalom szélesítése, *a tudás-alapú gazdaság* feltételeinek megteremtése. Az információs infrastruktúra fejlesztése nagymértékben hozzájárulhat a lemaradó, gazdaságilag hátrányos helyzetű térségek felzárkóztatásához és elősegítheti a fogyatékkal, és/vagy társadalmi hátrányokkal élő csoportok társadalmi részvételét is.

Az Európai Unió az eEurope-akcióterven és számos más a tudástársadalom fejlesztését célzó programon keresztül erőteljesen elkötelezte magát arra, hogy *ösztönözze az info-kommunikációs technológiák* elterjedését és ezáltal növelje a társadalmi kohéziót.

A unió és Magyarország között az információs társadalmat tekintve a legnagyobb távolság abban figyelhető meg, hogy mek-

kora jelentőséget tulajdonítanak e területnek. Emellett *az internethasználatban is számottevő a lemaradásunk*: az EU 15 országában a 15 év feletti népesség 51 százaléka internethasználó, Magyarországon ez az arány 21 százalék. Még nagyobb a lemaradásunk az otthoni internethozzáférés tekintetében: az Európai Unió 15 tagállamában átlagosan a háztartások 40 százaléka rendelkezik ezzel, Magyarországon ez az arány 8 százalék, ami még a csatlakozni szándékozó országokhoz képest is alacsony.

A digitális kultúra terjedésének lényeges peremfeltétele, hogy az oktatási rendszer milyen mértékben képes megfelelni két fontos feltételnek. Az egyik az, hogy a közoktatásban mekkora szerepet kap a szélesebb értelemben vett *készségek* (nyelvi, számítástechnikai ismeretek, problémamegoldó képesség stb.) fejlesztése. A másik pedig az, hogy az oktatási rendszer és a gazdaság együttműködése milyen mértékben támogatja az *élet hosszíig tartó tanulás* intézményeinek kiépülését, kiszélesedését. Mindkét

tekintetben komoly hiányosságok vannak a hazai oktatási rendszerben.

Jelenleg Magyarország távolsága információs társadalmi szempontból ugyan behozhatatlannak tűnik az észak-európai modellel szemben, de – az unióshoz hasonló és részben azáltal kikényszerített magyarországi elkötelezettség esetén – nem irreális középtávú cél, hogy *utolérjük* az információs társadalom fejlettségét jelző mutatók tekintetében igen hasonló adottságú Ausztriát. A csatlakozás azonban *nem hoz automatikus felzárkózást*.

A kimaradás egyet jelent hátrányunk további növekedésével, mert lassul, illetve stagnál az internethasználat és a szélessávú infrastruktúra kiépülésének üteme. Ennek oka részben a fejlesztésekhez szükséges tőkebeáramlás szűkülése, részben pedig a közcélú adatok digitalizációjának és tartalomfejlesztési projektek elmaradása. Negatív hatással jár az is, hogy kimaradás esetén nem játszik szerepet az uniós nyomás a magyarországi politika formálásában.

1. melléklet

Éves növekedési ütemek, 2003–2006 évi átlag (százalék)

	Belépés	Kimaradás
GDP	4,0	3,2
Export	9,6	5,5
Beruházás	9,3	4,5
Foglalkoztatás	0,5	0,2
Lakossági fogyasztás	3,9	3,2
Reálbér	4,9	3,6
Infláció	4,2	6,2

Néhány ágazat növekedési ütemének különbsége, 2003–2006
(belépést illetve kimaradást feltételezve, éves átlagban, százalék)

Ágazat	%
Mezőgazdaság	0,8
Élelmiszer- és dohányipar	0,8
Könnyűipar	0,6
Nemfémes ásványi termékek gyártása	1,5
Kohászat, fémfeldolgozás	2,4
Gépipar	0,4
Energetika	0,6
Építőipar	2,0
Kereskedelem	1,1
Szálláshely-szolgáltatás, vendéglátás	0,4
Szállítás, raktározás	0,5
Távközlés	0,6
Pénzügyi tevékenység	0,2

2. melléklet

Az EU-csatlakozás hatása Görögország, Portugália és Spanyolország gazdaságára

Az uniós csatlakozás hatásvizsgálatába bevont három, kevésbé fejlett dél-európai ország közül Görögország 1981, Spanyolország és Portugália 1986. január 1-jével lett az Európai Közösség, illetve az unió (EK-EU) teljes jogú tagja. A belépés hatását tekintve – a nemzeti fejlettségi szint, a követett nemzeti gazdaságpolitika mellett – meghatározó jelentőségű volt a belépés időpontja. A hetvenes évek végén, a nyolcvanas évek elején, egészen a nyolcvanas évtized közepéig az EK-gazdaságok és egész Nyugat-Európa a két olajválság által kikényszerített alkalmazkodás és szerkezetváltás, vagyis a többszörös kényszerek által meghatározott feltételek mellett igen lassan fejlődtek. Ilyen helyzetben a kevésbé versenyképes, néhány nemzetközi óriásvállalat és a sok ezer apró kisvállalatot képviselő görög gazdaság egy, a szociális jóléti feltételek kiépítésére irányuló gazdaságpolitika mellett, nem tudott profitálni a csatlakozásból. A kibővülés fő haszonélvezői valamennyi ágazatban a többi EK-ország vállalatai voltak, beleértve a mezőgazdasági szektort és az élelmiszeripari ágazatokat is, ahol pedig a csatlakozás előtt a görögök hagyományosan számotte-

vő többlettel és jó versenypozícióval rendelkeztek. A kedvezőtlen külső és a gazdaság lehetőségeitől elszakadt nemzeti gazdaságpolitika következtében a görög gazdaság – egyedülálló példaként az EK-EU eddigi bővítési történetében – a csatlakozást követően három éven át visszaesett, 1981–90 között évente átlagosan mindössze 0,7 százalékkal növekedett. Görögország a csatlakozás utáni évtizedben tehát nem felzárkózott, hanem leszakadt az EK-EU fejlődési ütemétől és fejlettségi szintjétől. A hatvanas-hetvenes években megemelkedett részesedése a világexportban ugyancsak visszaesett.

Felzárkózása – kisebb zökkenőkkel – a kilencvenes évek elejétől indult meg. Ennek eredményeként az EU-átlaghoz viszonyított teljesítése (mind folyó áron euróban, mind vásárlóerő-paritáson számolva) 2000–2001-ben közelítette meg az 1981–82-es szintet.

Spanyolország és Portugália lényegesen jobb külső és belső gazdasági adottságok mellett csatlakozott az EK-EU-hoz. Az EK-EU gazdaságának növekedése a nyolcvanas évek közepétől felgyorsult, 1986–1990 között évente átlagosan 3,4 százalék körül

fejlődött, ami az 1970–2002 közötti időszak legmagasabb átlagos növekedési üteme.

Portugália gazdasága 1986–1991 között évente átlagosan 4 százalékkal fejlődött, vagyis meghaladta az ugyancsak felgyorsultan növekvő EK-EU átlagos éves növekedési ütemét. A nyolcvanas évek közepére kialakult magas infláció azonban csak lassan csökkent, 1992-re vált egyszámjegyűvé, az egységnyi termékre jutó reálbérköltség viszont már 1986 után évről évre kisebb ütemben emelkedett. A kilencvenes évek elején bekövetkezett ütemnövekedést 1994 és 2000 között ismét az egységnyi bérköltség növekedésének lassulása követte. A munkanélküliség a sajátos portugál foglalkoztatási politika mellett – munkahelyek megtartása, szükség esetén bércsökkentés árán is – lényegesen alacsonyabb volt, és ma is az, mint az EK-EU-átlag. A költségvetés és a folyó fizetési mérleg hiánya a csatlakozást követő években nem emelkedett drasztikusan (viszont mindkettő GDP-arányos része magas szintet ért el a

kilencvenes évek végén, illetve 2001–2002-ben. Ugyanakkor az ország eladósodásának a GDP-hez viszonyított aránya 60 százalék alá csökkent. Valutájának reálárfolyama a kilencvenes évek egészében emelkedett.

Dél-Európa legnagyobb és legfejlettebb gazdaságának, Spanyolországának a csatlakozása – a Portugáliával azonos külső feltételek mellett – ugyancsak sikeresen ment végbe. 1986–1991 között a GDP évente átlagosan 4,3 százalékkal növekedett (szemben a nyolcvanas évek első felében – 1980–1985-ben – elért 1,3 százalékos átlaggal). Az ország belső és külső egyensúlyi helyzete teljes mértékben ellenőrzés alatt maradt, a kilencvenes évek elején megemelkedett eladósodását az ország az évtized közepétől 2002-ig a GDP 57 százalékára csökkentette. Külkereskedelme a csatlakozás óta eltelt időszak egészében dinamikusán, kiegyensúlyozottan emelkedett. A spanyol valuta elkerülte a folyamatos reálfelértékelődést.

3. melléklet

A modellszámítások módszertani háttere

Az uniós csatlakozás, illetve a kimaradás középtávú gazdasági következményeinek számszerűsítése, a tovaggyűrűző makrogazdasági és ágazati hatások feltérképezése céljából ökonometriai modellszámításokat végeztünk. Az elemzéshez felhasznált DUNA dinamikus ökonometriai makromodell az INFORUM-modellek típusába tartozik. E modelltypust mind a hazai, mind a nemzetközi gyakorlatban széles körben használják hatáselemzésre, illetve érzékenység-vizsgálatokra. A vizsgálatokhoz használt modellváltozat a marylandi egyetem kutatócsoportja, illetve a GKI Rt. kollektívája közös munkájának eredménye.

Az általunk alkalmazott modell többszektoros, lényegét tekintve az autonóm végső keresletből vezeti le a termelési és importigényt, azaz a múltbeli adatokban megnyilvánuló szabályszerűségek felhasználásával készít előrejelzést a termelési és a fogyasztási szerkezet várható alakulására. A modellszámítások során – az alkalmazott módszer sajátosságai miatt – nem vehettünk figyelembe olyan gazdaságon kívüli tényezőket (mint például a befektetői bizalom, az ország külső megítélése, az üzleti klíma, a várokozások alakulása), amelyek szerepe az

európai integráció során nagyon is fontosak. Ezek hatásaival a modell nem számol, nem is számolhat.

A modell adatbázisának két alapvető eleme az ágazati kapcsolatok mérlege, illetve a nemzeti számlaadatok időszora, de fontos szerepük van más – a gazdasági fejlődés folyamatát jellemző – adatoknak is, mint például a termelői inflációnak, a forint reál-árfolyamának stb. A modell két fő részből áll, ezek a regressziós és a szimulációs blokk. A regressziós blokk három fő mátrixegyenlete a beruházások, a termelékenység és a fogyasztás alakulását írja le tényadatok felhasználásával. E regressziós egyenletek jelentik azokat a sémákat, amelyek a gazdasági jelenségek szabályszerűségeit ragadják meg. A szimulációs blokk e szabályszerűségek, a mérlegösszefüggések és az alkalmazott feltevések alapján készít előrejelzéseket a várható folyamatokra.

A modellszámítás menete a következő volt:

- A modell futtatásával előrejelzéseket készítettünk a 2003–2006 közötti időszakra. Az előrejelzések kiterjedtek a legfontosabb makrováltozókra (GDP, lakossági és közösségi fogyasztás, állóeszköz-felhalmozás, kibocsátás, export, import stb.),

illetve 21 ágazat kibocsátására és beruházására.

- Hazánknak az unióhoz való csatlakozásával kapcsolatosan két hipotézist fogalmaztunk meg. Az első szerint Magyarország 2004-ben csatlakozik az EU-hoz, míg a második szerint kimarad belőle (talán 2007-ben belép).
- E két hipotézist a modellbe építettük, ezek ágazati és makrogazdasági hatásait teszteltük. Ez nem jelent mást, mint azt, hogy a feltételezésekben megfogalmazott

változások tovagyrúzó hatásait számszerűsítettük. Megvizsgáltuk, az adott változások milyen hatással vannak a nemzetgazdaság, illetve az egyes ágazatok teljesítményére. (Az alkalmazott munkahipotézisek részletes leírása a tanulmányban megtalálható.)

- A hipotézisek mentén képzett jövőképváriánsokat vetettük össze egymással. A tanulmányban rendszerint a két változat (tehát a belépés és a kimaradás) közötti különbségeket interpretáltuk.

**Készítették a GKI Gazdaságkutató Rt., a Kopint-Datorg Rt.
és a Társadalmi Kutatási Intézet Rt. munkatársai:**

Adler Judit, Akar László, Balassa Ákos, Barta Judit, Benyó Balázs, Berényi Judit, Bíró Péter, Butt László,
Fábián Zoltán, Gábor András, Hegedűs Miklós, Hüttl Antónia, Karsai Gábor, Kolosi Tamás, Kopasz Mariann,
Losonczi Miklós, Malatinszky Jenő, Medgyesi Márton, Molnár László, Nagy Ágnes, Nagy Katalin, Némethné Pál
Katalin, Obláth Gábor, Palócz Éva, Papanek Gábor, Péntes Petra, Petz Raymund, Pichovszky Kristóf, Rudas Tamás,
Sági Matild, Sik Endre, Skultéty László, Somogyi Dorottya, Sulok Zoltán, Szabó László, Szívós Péter, Tóth István
György, Vanicsek Mária, Vértés András, Viszt Erzsébet

Készült a Miniszterelnöki Hivatal megbízásából.

A tanulmánynak vagy részeinek bármely módon való sokszorosítása tilos.

A tanulmány megállapításai csak a forrás megjelölésével idézhetők.

A Miniszterelnöki Hivatal felkérésére a GKI Gazdaságkutató Rt., a Kopint-Datorg Rt. és a Társadalmi Kutatási Intézet Rt. 2003 februárjában elemzést készített az uniós csatlakozás Magyarországra gyakorolt középtávú gazdasági-társadalmi hatásairól. A hatásvizsgálat során két lényegesen különböző változatot hasonlítottunk össze. Egyrészt azt, hogy Magyarország 2004. május 1-jén kilenc további állammal együtt belép az unióba, másrészt azt, hogy kilenc ország EU-tag lesz, hazánk viszont nem. Ilyen értelemben a belépés és a kimaradás különbségét térképeztük fel. Belépésünkkel lezárul egy 13 éve tartó folyamat, amelyben a kedvező hatások már sok éve érvényesülnek. Ezért a csatlakozás közvetlen pozitív hatásai már kisebbek, jobbára nem 2004–2006 között mutatkoznak. Az integráció azonban Magyarország gazdasági felzárkózásának egyetlen valószínű esélye. Az esetleges kimaradás ugyanis már 2003-tól nagy bizalomvesztést és instabilitást okozna, megkérdőjelezné az elmúlt évtized politikai és gazdasági erőfeszítéseit. Elvesztenénk a hazai és a külföldi tőke bizalmát, a forint gyorsan leértékelődne, ezzel az infláció megugrana, a gazdasági környezet erőteljesen romlana. Ha az állampolgárok többsége igennel szavaz, akkor a kormánynak elsősorban a kiaknázható előnyök maximalizálása lenne a feladata, a „nem” döntés esetén viszont a sorozatos negatív hatások, a lecsúszás kivédésére kellene erőt összpontosítania.
